

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет лісового господарства та екології

Кафедра екології

Кваліфікаційна робота

на правах рукопису

Островська Анастасія Юріївна

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Екологічні наслідки воєнних дій на біосферу

101 «Екологія»

Подається на здобуття освітнього ступеня «Бакалавр»
кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело

_____ **А. Ю. Островська**
(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Керівник роботи

Дунаєвська О. Ф.

д. б. н., професор

АНОТАЦІЯ

Островська А.Ю. Екологічні наслідки воєнних дій на біосферу. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра за спеціальністю 101 – Екологія. – Поліський національний університет, Житомир, 2025.

У даній кваліфікаційній роботі наведені дослідження екологічних наслідків воєнних дій на біосферу України, з акцентом на період після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року. У роботі проаналізовано вплив війни на основні компоненти біосфери: атмосферне повітря, ґрунтовий покрив, водні ресурси, біорізноманіття та здоров'я людини. Дослідження базується на даних Міністерства захисту довкілля, Державної екологічної інспекції, ООН, ДСНС та інших джерел, підкреслюючи необхідність міжнародної підтримки для подолання екологічних і соціальних наслідків війни.

Ключові слова: війна, екологічні наслідки, біорізноманіття, атмосферне повітря, ґрунт, водні ресурси, природоохоронні території, здоров'я людини.

Ostrovska A.Yu. Ecological consequences of military actions on the biosphere.
– Qualification work in the form of a manuscript.

Qualification work for the degree of bachelor in the specialty 101 – Ecology. –
Polissia National University, Zhytomyr, 2025.

This qualification work presents studies of the ecological consequences of military actions on the biosphere of Ukraine, with an emphasis on the period after the full-scale invasion on February 24, 2022. The work analyzes the impact of war on the main components of the biosphere: atmospheric air, soil cover, water resources, biodiversity and human health. The study is based on data from the Ministry of Environmental Protection, the State Ecological Inspectorate, the UN, the State Emergency Service and other sources, emphasizing the need for international support to overcome the environmental and social consequences of war.

Keywords: war, environmental impacts, biodiversity, atmospheric air, soil, water resources, protected areas, human health.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ ВІЙНИ НА БІОСФЕРУ (огляд літературних джерел).....	8
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТОДИК РОЗРАХУНКУ ЗБИТКІВ ДОВКІЛЛЮ ВІД ВОЄННИХ ДІЙ.....	10
2.1. Постановка проблеми та актуальність дослідження.....	10
2.2. Методики розрахунку збитків від війни.....	11
РОЗДІЛ 3. ВПЛИВ ВІЙНИ НА БІОСФЕРУ.....	13
3.1. Вплив воєнних дій на атмосферне повітря.....	13
3.2. Вплив воєнних дій на ґрунтовий покрив.....	18
3.3. Вплив воєнних дій на водні ресурси.....	20
3.4. Вплив воєнних дій на біорізноманіття.....	23
3.5 Вплив воєнних дій на людину.....	27
3.6 Аналіз існуючих методик розрахунку збитків та їх недоліки.....	29
ВИСНОВКИ.....	32
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	35
ДОДАТКИ.....	40

ВСТУП

Повномасштабна війна, розпочата Російською Федерацією проти України 24 лютого 2022 року, стала однією з найбільших гуманітарних і екологічних катастроф ХХІ століття. Воєнні дії спричинили не лише руйнування інфраструктури та втрату людських життів, але й завдали непоправної шкоди довкіллю, біорізноманіттю та здоров'ю населення. Забруднення атмосферного повітря, ґрунтів і водних ресурсів, знищення унікальних екосистем, а також психоемоційні та фізичні травми, отримані внаслідок бойових дій, створюють комплексні виклики, які потребують негайного реагування та довгострокових стратегій відновлення. Екологічні наслідки війни проявляються у масових викидах токсичних речовин, деградації родючих чорноземів, забрудненні річок і підземних вод, а також втраті рідкісних видів рослин і тварин.

Об'єкт дослідження - довкілля України та здоров'я її громадян. Предмет дослідження - конкретні аспекти впливу воєнних дій, включаючи забруднення повітря, ґрунтів, вод, втрати біорізноманіття та наслідків для людини.

Мета дипломного проєкту – оцінити масштаби екологічних і соціальних наслідків війни, визначити ключові джерела шкоди та запропонувати заходи для їхнього пом'якшення.

Завданням даної дипломної роботи є всебічне дослідження впливу військових дій на біосферу з метою виявлення основних екологічних загроз, спричинених збройними конфліктами. У ході роботи здійснюється аналіз сучасних наукових підходів до оцінки екологічних наслідків воєн, вивчаються механізми впливу на основні компоненти біосфери. Особлива увага приділяється вивченню конкретних прикладів негативного впливу бойових дій на довкілля, зокрема на території України. Завданням також є визначення масштабів екосистемних порушень, оцінка можливостей природного

відновлення постраждалих територій, а також формування практичних рекомендацій щодо зниження екологічної шкоди під час та після завершення збройних конфліктів.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані для розробки стратегій екологічного моніторингу й реабілітації територій, що постраждали від війни. Дослідження може стати основою для прийняття управлінських рішень на рівні державних і місцевих органів влади, а також бути корисним у плануванні дій у випадках надзвичайних екологічних ситуацій. Результати мають значення для підвищення рівня екологічної обізнаності населення щодо загроз, які несе війна для довкілля, і можуть бути враховані при формуванні міжнародних підходів до забезпечення екологічної безпеки в умовах воєнних конфліктів. Окрім того, напрацювання дипломної роботи можуть стати базою для подальших наукових досліджень, спрямованих на вивчення довготривалого впливу військових дій на стан біосфери та збереження біорізноманіття.

Актуальність цього дослідження зумовлена необхідністю системного аналізу впливу війни на довкілля та здоров'я людини, а також розробки рекомендацій для відновлення постраждалих екосистем і підтримки населення. Дослідження має практичне значення, оскільки його результати можуть бути використані для розробки державних і міжнародних програм із відновлення довкілля, реабілітації постраждалих і посилення екологічної політики. Воно також сприяє підвищенню обізнаності суспільства про масштаби екологічної кризи та необхідність спільних зусиль для її подолання. У контексті глобальних викликів, таких як зміна клімату та втрата біорізноманіття, вивчення наслідків війни в Україні є важливим кроком до забезпечення сталого розвитку та збереження природної спадщини.

Апробація результатів дослідження:

Приймала участь у науково-практичній конференції «Екологія. Наука. Практика- 2024»(додаток 3), у науково-практичній конференції «Виклики сьогодення та наслідки Чорнобильської катастрофи. Екологія. Наука. Практика- 2025»(додаток 4), була нагороджена дипломом II ступеня у 1-му турі Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт(додаток 5).

Перелік публікацій:

1. Островська А. Ю. Вплив військових дій на біосферу. Екологія. Наука. Практика - 2024 Матеріали XX Всеукраїнської науково-практичної конференції, м Житомир, 22 квітня 2024 року. Житомир. – «Поліський національний університет», 2024-26-27. с.
2. Островська А. Ю. Кліматичні наслідки війни: вплив збройних конфліктів на глобальне потепління та екосистеми. Студентські наукові читання - 2024 Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції присвяченої I-му туру Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт, м Житомир, 5 грудня 2024 року. Житомир – «Поліський національний університет», 2024-35 с.

Структура та обсяг роботи:

РОЗДІЛ 1. ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ ВІЙНИ НА БІОСФЕРУ

Війни чинять руйнівний вплив на біосферу, спричиняючи деградацію природних екосистем, забруднення довкілля, втрату біорізноманіття та посилення соціоекологічних проблем[6]. Використання зброї, вибухи, хімічні речовини знищують ліси, забруднюють ґрунти й водні ресурси, призводять до ерозії та порушення природних циклів. Артилерійські обстріли й авіаудари руйнують рослинний покрив, а будівництво військових укріплень, доріг і траншей фрагментує екосистеми, порушуючи міграційні шляхи тварин і зменшуючи їхні популяції[8]. У зонах конфліктів, таких як схід України, спостерігається значне скорочення чисельності великих ссавців, наприклад вовків і оленів, через знищення середовищ існування[12]. Воєнні дії спричиняють масштабне забруднення: хімічна зброя, вибухівка й паливно-мастильні матеріали накопичують у ґрунтах і воді токсичні речовини, зокрема важкі метали, як свинець і ртуть, що роблять землі непридатними для сільського господарства. Нафтопродукти й хімічні сполуки, потрапляючи у водойми, викликають загибель водних організмів і порушують екосистемний баланс[2,4,11].

Вибухи та пожежі викидають в атмосферу діоксини, сажу й інші шкідливі речовини, погіршуючи якість повітря та сприяючи зміні клімату через посилення ефекту парникових газів, особливо внаслідок масових лісових пожеж. Біорізноманіття зазнає прямої загрози через знищення ключових оселищ і природоохоронних територій, які часто стають ареною бойових дій[12]. В Україні постраждали такі заповідні зони, як Чорноморський біосферний заповідник і національний парк "Святі Гори", що призвело до втрати середовищ існування видів, занесених до Червоної книги. Війна ускладнює природоохоронну діяльність, зупиняючи моніторинг, охорону територій і реалізацію екологічних програм, що створює довгострокові ризики для збереження біорізноманіття[8].

Забруднення вод і ґрунтів загрожує здоров'ю населення, обмежуючи доступ до чистої води та безпечних продуктів, а руйнування інфраструктури, зокрема систем водопостачання, погіршує санітарні умови й сприяє поширенню інфекцій[3,19,34]. Відновлення екосистем, рекультивація земель, детоксикація та повернення популяцій тварин і рослин є складними й витратними процесами, які ускладнюються відволіканням ресурсів на воєнні потреби. Екологічні наслідки війни є багатограними, створюючи негайні й довгострокові загрози для біосфери, що вимагає комплексного підходу до відновлення та збереження природного середовища[40].

Отже, війна завдає біосфері масштабної шкоди, руйнуючи екосистеми, забруднюючи довкілля та знищуючи біорізноманіття, що має серйозні екологічні й соціальні наслідки. Подолання цих викликів потребує скоординованих зусиль для очищення територій, відновлення природних середовищ і реалізації природоохоронних програм, спрямованих на збереження біосфери для майбутніх поколінь[6].

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТОДИК РОЗРАХУНКУ ЗБИТКІВ ДОВКІЛЛЮ ВІД ВОЄННИХ ДІЙ

2.1. Постановка проблеми та актуальність дослідження

Повномасштабне вторгнення військ Російської Федерації на територію України спричинило серйозні екологічні катастрофи. Постраждали як природні, так і антропогенно змінені території, особливо в регіонах, що перебувають під постійними або періодичними обстрілами. Руйнування охоплюють цілі екосистеми або їх окремі елементи.

Оцінка збитків, завданих війною, є надзвичайно важливою темою, яка активно обговорюється на екологічних конференціях і форумах. Уповноважені органи спільно з громадськими організаціями, що відповідають за фіксацію та аналіз таких збитків, постійно наголошують на потребі оновлення існуючих методик оцінювання[21].

Від самого початку війни ведуться консультації, обговорення та пошуки ефективних рішень у цій сфері. Однак, на сьогодні ще не вироблено остаточне бачення щодо нормативно-правових актів, які б забезпечили юридичну силу результатів розрахунків для подальшого використання їх у доказовій базі під час вимоги компенсацій та репарацій за шкоду довкіллю. Наукова новизна отриманих результатів полягає у здійсненні SWOT-аналізу наявних методик оцінки. Аналіз продемонстрував, що нині в офіційних підходах до визначення шкоди та збитків переважають слабкі сторони[39].

Особливе занепокоєння викликає проблема визнання доказової бази екологічних порушень, спричинених військовою агресією з боку РФ. Основними перешкодами є відсутність інформації про стан довкілля до війни, нестача системного моніторингу екологічних змін під час бойових дій,

обмежена кількість кваліфікованих фахівців, а також недостатність лабораторного обладнання.

2.2. Методики розрахунку збитків від війни

Постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 326 «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації» визначено процедуру оцінки втрат, спричинених агресією РФ, починаючи з 19 лютого 2014 року.

Оцінювання здійснюється за 22 окремими напрямками, з яких шість безпосередньо пов'язані з навколишнім середовищем. До них належать:

- шкода земельним ресурсам,
- втрати надр,
- збитки водним ресурсам,
- шкода атмосферному повітрю,
- втрати лісового фонду,
- збитки природно-заповідному фонду.

Таким чином, близько 27% усіх напрямів, за якими визначається шкода, стосуються екологічної сфери.

Для оцінки шкоди та збитків, завданих компонентам довкілля, застосовуються спеціалізовані методики, затверджені Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України (Міндовкілля). Зокрема:

1. Методика визначення шкоди земельним ресурсам та ґрунтам, що виникла внаслідок надзвичайних ситуацій або бойових дій під час воєнного стану. Затверджена наказом Міндовкілля від 04.04.2022 № 167.
2. Методика розрахунку неорганізованих викидів забруднюючих речовин в атмосферу під час надзвичайних ситуацій або дії воєнного стану та

- визначення відповідної шкоди. Затверджена наказом від 13.04.2022 № 175.
3. Методика обрахунку збитків, завданих водним ресурсам через забруднення, засмічення чи самовільне користування водами. Затверджена наказом від 21.07.2022 № 252.
 4. Методика визначення збитків морському довкіллю, включно з територіальним морем, виключною економічною зоною та внутрішніми водами України (Азовське й Чорне моря). Затверджена наказом від 19.08.2022 № 309.
 5. Методика визначення розміру збитків через незаконне користування надрами, затверджена наказом від 15.09.2022 № 366.
 6. Методика оцінки шкоди лісовому фонду, завданої збройною агресією РФ. Затверджена наказом від 05.10.2022 № 414.
 7. Методика обрахунку збитків природно-заповідному фонду, пов'язаних із воєнними діями Російської Федерації. Затверджена наказом від 13.10.2022 № 424.

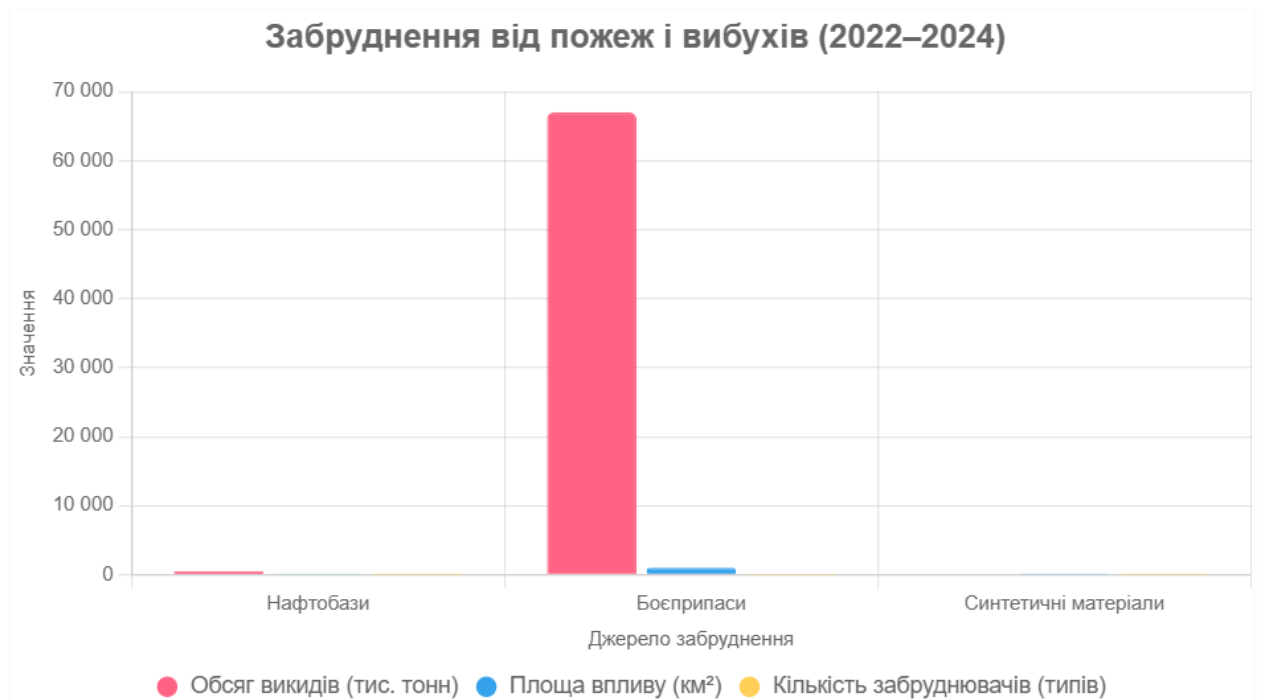
РОЗДІЛ 3. ВПЛИВ ВІЙНИ НА БІОСФЕРУ

3.1. Вплив воєнних дій на атмосферне повітря

Воєнні дії, що тривають в Україні з лютого 2022 року, спричинили появу нових джерел забруднення атмосферного повітря, які значно погіршують екологічну ситуацію в країні. Ці джерела можна поділити на прямі, пов'язані з бойовими діями, та непрямі, що виникають як наслідок руйнувань і змін у господарській діяльності.

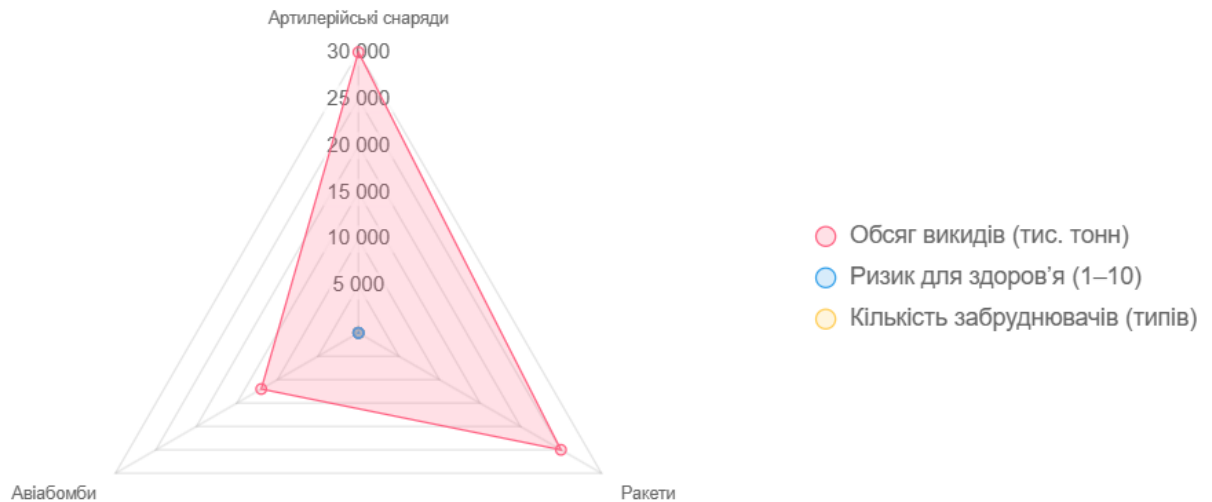
Оглянемо основні причини забруднення атмосферного повітря а саме такі як:

— Пожежі та вибухи. Обстріли міст, промислових об'єктів, нафтобаз і складів паливно-мастильних матеріалів спричиняють масштабні пожежі, які є основним джерелом токсичних викидів. За даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, станом на серпень 2024 року один із інцидентів на Одещині призвів до викиду 240 тисяч тонн забруднюючих речовин[5]. Горіння нафтопродуктів, хімічних речовин і залишків військової техніки утворює токсичні гази, такі як діоксини, оксиди азоту (NO_x), оксиди сірки (SO_x), а також дрібнодисперсний пил (PM_{2.5} і PM₁₀). Ці частки проникають у дихальні шляхи, створюючи серйозні ризики для здоров'я. Наприклад, за оцінками екологів, знищення 50 нафтобаз внаслідок ракетних ударів спричинило викиди понад 500 тисяч тонн токсичних речовин, включаючи чадний газ, вуглекислий газ і леткі органічні сполуки, які мають канцерогенні властивості. Горіння синтетичних матеріалів, таких як пластик і гума, додатково посилює проблему, додаючи до атмосфери бензол і формальдегід[2].

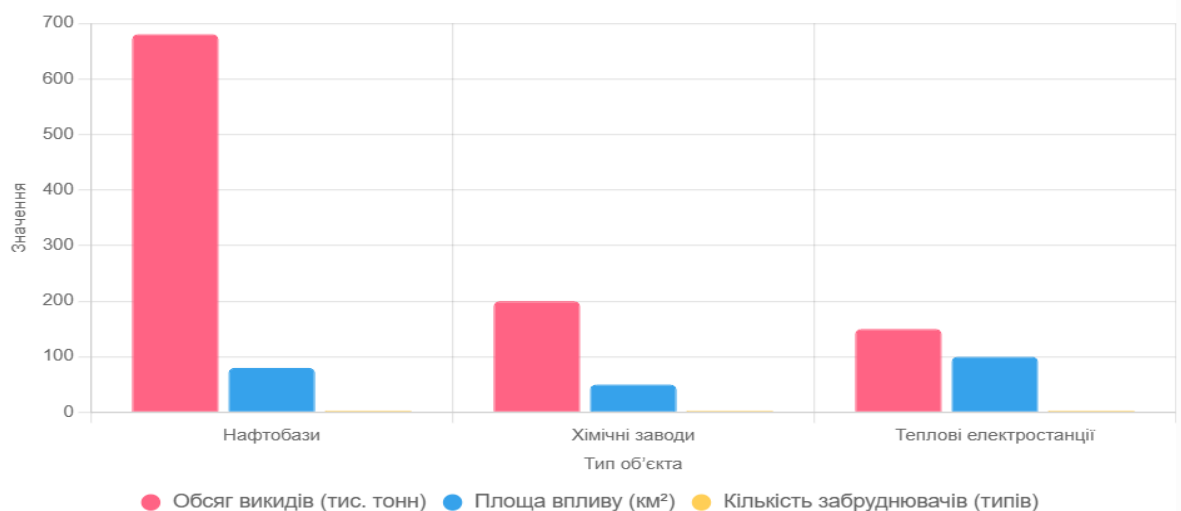
— Детонація боєприпасів. Прямий вплив бойових дій пов’язаний із використанням артилерійських снарядів, ракет, авіабомб і мін. Під час вибухів відбуваються хімічні реакції, що утворюють низку шкідливих сполук, зокрема оксиди азоту, сірки, чадний і вуглекислий газ, а також водяну пару. Сірка, яка є складовою більшості боєприпасів, залишається в атмосфері у вигляді аерозолів, осідаючи в ґрунті або потрапляючи в легені людини. Вдихання таких часток може пошкоджувати альвеоли легень, підвищуючи ризик онкологічних і респіраторних захворювань. Крім того, у вирвах від вибухів залишаються токсичні елементи, такі як важкі метали (свинець, ртуть), які забруднюють повітря та довкілля. Загальний обсяг викидів від воєнних дій, за оцінками, перевищив 67 мільйонів тонн, що є безпрецедентним показником для сучасних конфліктів.

Забруднення від детонації боєприпасів (2022–2024)

— Руйнування промислової інфраструктури. Пошкодження хімічних заводів, металургійних комбінатів, енергетичних об'єктів і нафтобаз спричиняє неконтрольовані викиди. Наприклад, горіння 680,6 тисячі тонн нафтопродуктів через обстріли нафтобаз еквівалентне місячним викидам транспорту Києва. Руйнування систем водопостачання та каналізації також сприяє утворенню летких органічних сполук, які погіршують якість повітря. Пошкодження теплових електростанцій додає до атмосфери золу, сажу та важкі метали, які осідають у вигляді аерозолів на великих територіях[13].

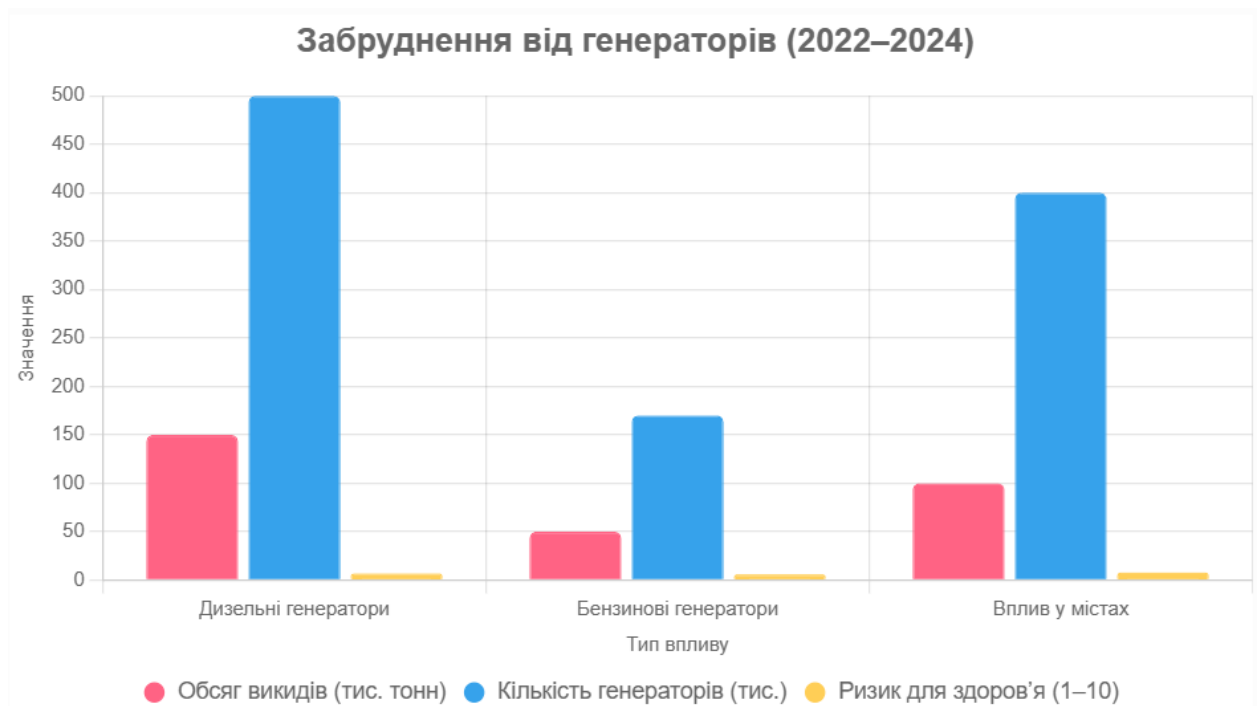
Забруднення від промислової інфраструктури (2022–2024)

– Лісові та торфові пожежі. Воєнні дії, зокрема артилерійські обстріли, спричиняють займання лісів і торфовищ. Станом на 2023 рік постраждало понад 3,5 мільйона гектарів лісів, що становить третину лісового фонду України. Торфові пожежі є особливо небезпечними, оскільки вони тривають довго і виділяють значні обсяги оксидів вуглецю, дрібнодисперсного пилу та токсичних сполук, таких як акролеїн і бензол. Лісові пожежі знищують природні поглиначі вуглецю, що ускладнює боротьбу зі зміною клімату. Відновлення лісів може зайняти десятиліття, а деякі екосистеми втрачені назавжди[16].

– Використання дизельних і бензинових генераторів. Через перебої з електропостачанням, спричинені масовими обстрілами та блекаутами, в Україні широко використовуються дизельні та бензинові генератори. Ці пристрої, що працюють на двигунах внутрішнього згоряння, викидають оксиди вуглецю, сажу, оксиди азоту та дрібнодисперсний пил, які негативно впливають на здоров'я людини та екосистеми. Особливо це помітно в густонаселених містах, де концентрація викидів зростає через масове використання генераторів.

– Ризики радіоактивного забруднення. Окупація Запорізької атомної електростанції створює загрозу аварії, яка може призвести до викидів радіоактивних ізотопів, таких як цезій, йод і стронцій. Подібна ситуація спостерігалася після аварії на Чорнобильській АЕС. Радіоактивний йод, потрапляючи в організм людини, може накопичуватися в щитоподібній залозі, підвищуючи ризик онкологічних захворювань. Такі викиди також завдадуть довгострокової шкоди довкіллю, забруднюючи повітря, ґрунт і воду.

3.2 Вплив воєнних дій на ґрунтовий покрив

Воєнні дії спричиняють численні форми забруднення ґрунтів, які можна поділити за характером впливу. Механічні ушкодження виникають через переміщення важкої військової техніки, спорудження укріплень, формування воронки від вибухів та процеси розмінування. Танки, бронетехніка й інші машини ущільнюють ґрунт, руйнуючи його структуру, що знижує водопроникність і зменшує кількість кисню в ґрунті. Це погіршує живлення кореневої системи рослин, уповільнює їхній ріст і розвиток. За даними на 2024 рік, приблизно 2,5 мільйона гектарів сільськогосподарських угідь зазнали ущільнення через рух техніки. Вибухи, особливо в чорноземних районах, знищують гумусовий шар, що формувався тисячоліттями — один вибух здатен зруйнувати до 100 м² родючого ґрунту, а таких випадків уже зафіксовано десятки тисяч[11].

Ще серйознішою є проблема хімічного забруднення. Під час вибухів боєприпасів у ґрунт потрапляють шкідливі речовини: важкі метали (зокрема свинець, ртуть, кадмій), оксиди азоту, чадний і вуглекислий газ, а також леткі органічні сполуки, зокрема пари ціанистої кислоти. Сірка з вибухових речовин осідає у вигляді пилу, який у поєднанні з атмосферними опадами перетворюється на сірчану кислоту, що «випалює» ґрунт, знищуючи мікроорганізми, бактерії та безхребетних, відповідальних за родючість. За даними Програми ООН з навколишнього середовища (UNEP), станом на 2023 рік близько 30% постраждалих земель були хімічно забруднені настільки, що їхнє сільськогосподарське використання стало неможливим без тривалого відновлення. Крім того, паливо з ракет, яке витікає під час вибухів, містить отруйні компоненти, що проникають у ґрунтові води, загрожуючи всій екосистемі та харчовим ланцюгам[6,30].

Ситуацію погіршує потрапляння паливно-мастильних матеріалів у ґрунт, що відбувається внаслідок руху техніки або знищення нафтобаз. Лише у 2022–

2024 роках, за оцінками, понад 250 тисяч тонн нафтопродуктів потрапило в землю, спричинивши забруднення понад 1,2 мільйона гектарів. Таке забруднення знижує здатність ґрунту утримувати воду, порушує його аерацію і призводить до загибелі рослин. Додаткову загрозу становлять рештки згорілої техніки та уламки боєприпасів, які розкладаються, отруюючи навколишнє середовище важкими металами.

Окрему проблему становить замінування територій. Україна наразі є однією з найбільш замінованих країн світу: за інформацією ДСНС, на початок 2025 року заміновано близько 174 тисяч км². Встановлення та детонація мін під час розмінування призводять до руйнування гумусового шару, змінюють структуру ґрунту та знижують його родючість. Хоча розмінування є необхідним, воно також спричиняє додаткові механічні пошкодження, оскільки часто здійснюється через контрольовані підриви. Повне очищення територій може тривати десятки років і обійтися понад 37 мільярдів доларів, а в деяких регіонах втрата ґрунтових ресурсів може виявитися незворотною[6].

3.3 Вплив воєнних дій на водні ресурси

Військові дії призводять до забруднення водних ресурсів через численні прямі та опосередковані чинники, що руйнують хімічну рівновагу та екологічну цілісність водойм. Одним із головних джерел такого забруднення є знищення промислових об'єктів — нафтобаз, складів паливно-мастильних матеріалів і хімічних підприємств. У результаті обстрілів цих об'єктів відбуваються масові витoki нафтопродуктів, які потрапляють у річки, озера та підземні водоносні горизонти. За даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, до 2024 року у водойми потрапило понад 300 тисяч тонн нафтопродуктів, що спричинило забруднення більш ніж 1,5 мільйона гектарів водних і прибережних територій. Нафтопродукти створюють на поверхні води плівку, яка перешкоджає газообміну, що веде до загибелі водної флори та фауни[11,14,20].

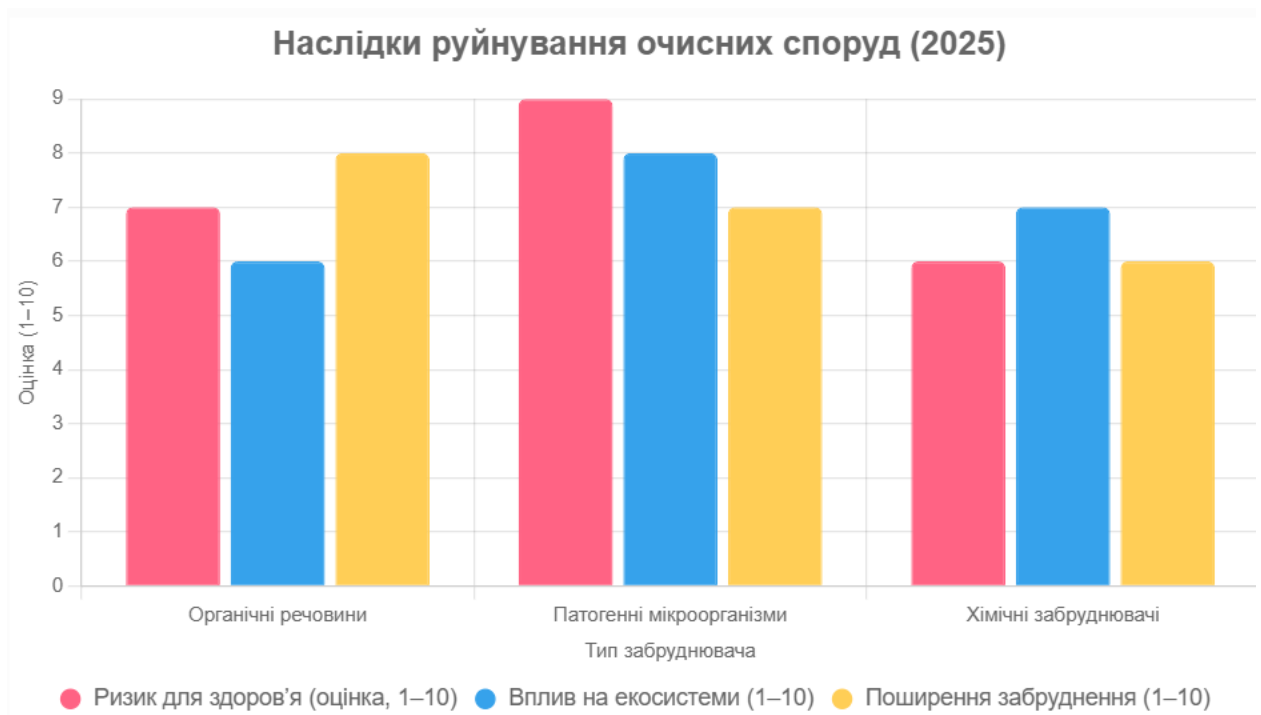
Ще одним суттєвим джерелом є знищена військова техніка. Пальне та мастила, що залишаються в танках і бронетранспортерах, потрапляють у водойми під час їх загоряння або затоплення. Наприклад, у 2023 році в річці Сіверський Донець було зафіксовано перевищення концентрації нафтопродуктів у 8–10 разів вище за допустимі норми, що пов'язують із бойовими діями та зануренням техніки у воду. Крім того, окислення металевих уламків сприяє проникненню в довкілля токсичних металів, таких як свинець, ртуть і кадмій. За оцінками UNEP, близько 20% підземних вод у Донецькій та Запорізькій областях містять підвищені концентрації цих небезпечних речовин, що робить їх непридатними для вживання без попереднього очищення[2,6].

Вплив знищеної техніки на водні ресурси (2023)

Великої шкоди водному середовищу завдає руйнування інфраструктурних об'єктів, зокрема очисних споруд і каналізацій. За даними Державної екологічної інспекції, на початку 2025 року понад 600 таких об'єктів було пошкоджено або знищено, що спричинило викид неочищених стічних вод у річки[1]. Це сприяє поширенню органічних забруднень та патогенних мікроорганізмів, підвищуючи ризик епідемій інфекційних захворювань, таких як дизентерія та холера, особливо в районах із дефіцитом безпечної питної води.

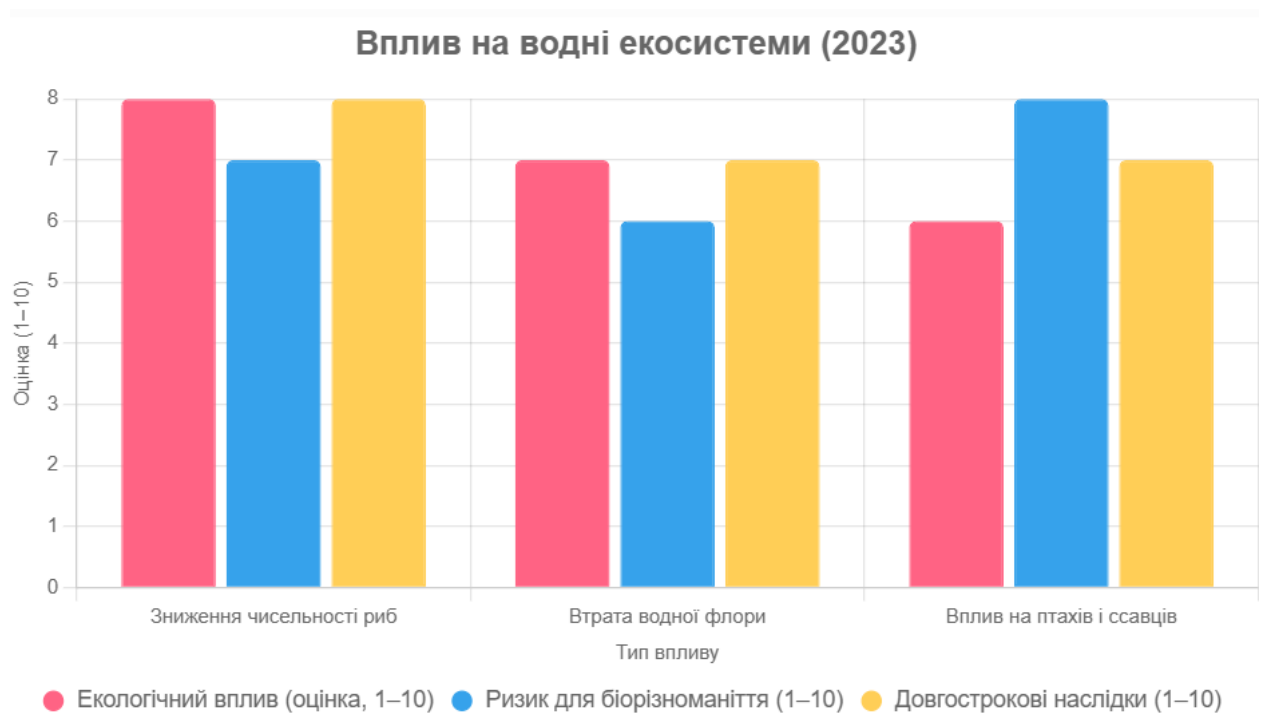
Окремої уваги заслуговує вплив руйнування гідротехнічних споруд, зокрема дамб і гребель. Найбільш руйнівним прикладом стала підрив Каховської гідроелектростанції у червні 2023 року, наслідки якого стали катастрофічними для водних екосистем і довколишніх територій.

Наслідки руйнування Каховської ГЕС були особливо масштабними: було затоплено понад 600 км² територій, а сама чаша водосховища площею 2150 км² повністю осушилася. Внаслідок цього загинула вся водна екосистема — від риби до водоростей — а навколишні землі почали зазнавати процесів спустелювання. Відновлення екосистеми Каховського водосховища може зайняти понад 50 років. Крім того, забруднення ґрунтів і підземних вод хімічними речовинами з затоплених промислових об'єктів лише погіршує ситуацію. Загальні економічні втрати від руйнування ГЕС оцінюються в 5–7 мільярдів доларів[19,34].

Забруднення вод має глибокі екологічні, соціальні та економічні наслідки. Потрапляння нафтопродуктів і важких металів у водойми порушує екосистемний баланс, знищуючи рибу, молюсків і водні рослини. У басейні Дніпра у 2023 році зафіксовано зниження чисельності риб на 40–50% через токсичне навантаження і дефіцит кисню у воді. Це веде до порушення харчових ланцюгів, що впливає на птахів і ссавців, які залежать від водних біоресурсів.

3.4 Вплив воєнних дій на біорізноманіття

Воєнні дії в Україні, що тривають з 2014 року та посилилися після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року, завдали катастрофічного удару по біорізноманіттю країни, знищуючи екосистеми та загрожуючи тисячам видів флори і фауни, зокрема багатій фауні України, яка включає близько 45 тис. видів тварин, серед яких 1,8 тис. видів хребетних, занесених до Червоної книги України[5]. За даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, 20% природоохоронних територій, що становить приблизно 1 млн га, постраждали від бойових дій, а 2,5 млн га Смарагдової мережі Європи перебувають під загрозою. Ліси, які займають значну частину

території України, зазнали особливо сильних втрат: за оцінками Державної екологічної інспекції, станом на січень 2023 року було знищено або пошкоджено 3 млн га лісового фонду, що становить 30% лісів країни, знищивши оселища для таких видів, як рись європейська (*Lynx lynx*), чорний лелека (*Ciconia nigra*), кінь Пржевальського (*Equus caballus przewalskii*) та орлан-білохвіст (*Haliaeetus albicilla*). Пожежі, спричинені артилерійськими обстрілами, авіаударами та навмисними підпалами, охопили 330 тис. га лісів у 2022 році, як зазначає Регіональний Східноєвропейський центр моніторингу пожеж, що призвело до загибелі великих популяцій ссавців, птахів і комах, включаючи рідкісні види, такі як глухар (*Tetrao urogallus*) та метелик махаон (*Papilio machaon*).

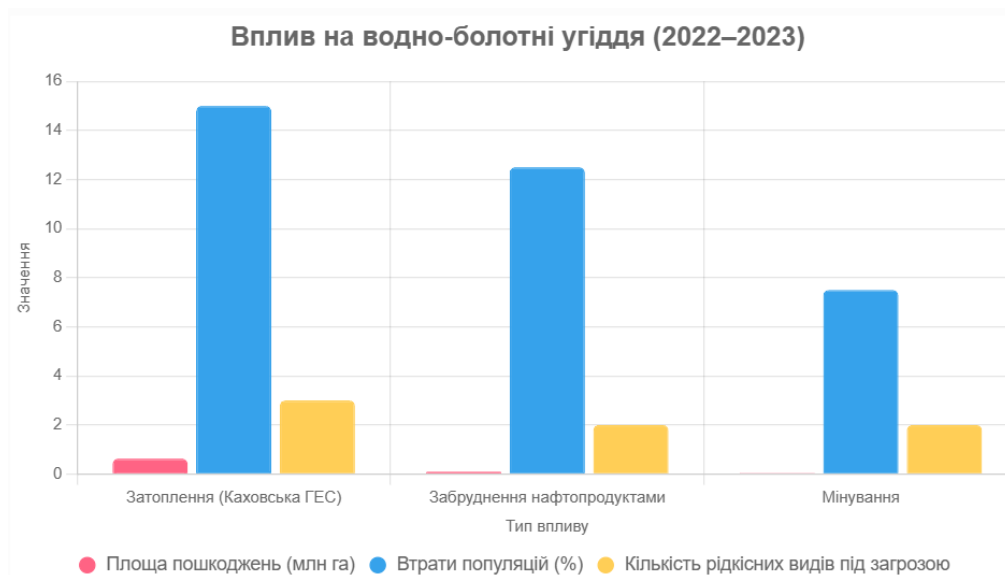

У степових зонах, наприклад, у заказнику «Крейдяна флора» на Донеччині, пожежі знищили унікальні крейдяні степи, які є домівкою для комах, таких як бджола дика (*Apis mellifera*), та дрібних ссавців, як хом'як європейський (*Cricetus cricetus*). Мінування 174 тис. км² території України, що становить 30% країни, створює довгострокову загрозу для дикої природи, спричиняючи загибель копитних, таких як козуля європейська (*Capreolus*

capreolus), олень благородний (*Cervus elaphus*), та хижаків, як вовк (*Canis lupus*), через вибухи мін, що порушують їхні міграційні шляхи та розмноження.

Забруднення довкілля внаслідок руйнування нафтобаз, хімічних заводів і складів боєприпасів призвело до потрапляння 11 тис. тонн нафтопродуктів у водойми, що спричинило масову загибель риб, амфібій, таких як тритон гребінчастий (*Triturus cristatus*), та водних птахів, зокрема чаплі сірої (*Ardea cinerea*). У Чорному морі через розливи нафти, вибухи та сонари військових кораблів загинуло близько 50 тис. китоподібних, включаючи дельфінів білобочок (*Delphinus delphis*) та морських свиней (*Phocoena phocoena*), а також численні види риб, як осетрові (*Acipenseridae*), що перебувають під загрозою зникнення[35].

Міграційні коридори птахів, такі як Азово-Чорноморський, Поліський і Дніпровський, зазнали значних порушень через шум від вибухів і руйнування середовищ існування, що призвело до скорочення популяцій журавля сірого (*Grus grus*), лебедя-кликуну (*Cygnus cygnus*) та мартина каспійського (*Larus cachinnans*) на 10–15%, як зазначає еколог Євгеній Федоренко; наприклад, у Донецькій області на водно-болотному угідді «Крива коса» в 2015 році зникла колонія мартинів каспійських (3 тис. пар) [12,17]. Наймасштабнішим актом екоциду став підриг Каховської ГЕС 6 червня 2023 року, який затопив 1,5 млн га заповідних територій, знищивши тисячі тварин, включаючи рідкісні види, такі як кучерявий пелікан (*Pelecanus crispus*), болотна черепаха (*Emys orbicularis*) та видра річкова (*Lutra lutra*), що розслідується як екоцид за ст. 441 КК України[34]. Війна зачепила 900 об'єктів природно-заповідного фонду, включаючи 10 національних парків і 2 біосферні заповідники, що становить третину їхньої площі (12,406,6 км²). Вплив на фауну є особливо критичним через загибель великих популяцій тварин: наприклад, у Чорнобильській зоні в 2022 році через окупацію та пожежі популяція коней Пржевальського скоротилася на 10%, а в Херсонській області мінування степів призвело до зменшення чисельності дрохви (*Otis tarda*) на 15%. Збитки докільню оцінюються в 1,35 трлн гривень станом на 2023 рік, але повний масштаб стане відомим лише після завершення війни. Відновлення біорізноманіття, зокрема

фауни, вимагатиме десятиліть, включаючи розмінування, моніторинг екосистем за стандартами ЮНЕП, відновлення 2,5 млн га Смарагдової мережі та посилення законодавства щодо екоциду, що потребує міжнародної підтримки[17].

Таблиця 3.4.1. Втрати біорізноманіття в Україні внаслідок війни (2022–2023, оцінка)

Тип екосистеми	Площа пошкоджень (га)	Втрати популяцій (%)	Рідкісні види під загрозою
Ліси	3,000,000	15–20	Рись європейська, чорний лелека, кінь Пржевальського
Степи	1,500,000	10–15	Дрохва, хом'як європейський, ковила українська
Водно-болотні угіддя	627,300	12–18	Кучерявий пелікан, болотна черепаха, видра річкова
Морські акваторії	Н/Д	~50,000 китоподібних	Дельфін білобочка, морська свиня, осетрові

3.5 Вплив воєнних дій на людину

Воєнні дії в Україні, що тривають з 2014 року та різко посилилися після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року, мають руйнівний вплив на людину, спричиняючи фізичні травми, психологічні розлади, зокрема посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) і контузії, масові переміщення населення та погіршення умов життя[40]. За даними ООН, станом на лютий 2023 року внаслідок війни загинуло 8,231 цивільних осіб, включаючи 494 дитини, а 13,734 отримали поранення, зокрема 979 дітей, хоча реальні цифри вищі. Фізичні травми включають не лише поранення від обстрілів, а й контузії, спричинені вибуховими хвилями від ракет, артилерії чи дронів, що призводять до черепно-мозкових травм, втрати слуху, зору або неврологічних порушень; за оцінками МОЗ України, близько 20% поранених військових і цивільних

отримали контузії різного ступеня тяжкості, що часто залишаються недооціненими через брак діагностики в умовах війни. Психологічний вплив є не менш серйозним: за словами Міністра охорони здоров'я, після війни 15 млн українців, тобто третина населення, потребуватимуть психологічної підтримки через ПТСР, депресію та тривожні розлади. ПТСР проявляється у вигляді нав'язливих спогадів, нічних кошмарів, підвищеної тривожності та уникнення тригерів, таких як гучні звуки; дослідження показують, що 10% людей, які пережили травматичні події, мають симптоми ПТСР, а серед військових цей показник може сягати 20–30%. Наприклад, опитування 2,100 внутрішньо переміщених осіб (ВПО) у 2023 році виявило депресію у 53% сангвініків, 78% меланхоліків, 46% холериків і 39% флегматиків, причому 79% тих, хто не планує повертатися додому, мали ознаки ПТСР. Діти особливо вразливі: 50% дітей віком 13–15 років мають проблеми зі сном, а 20% страждають від нав'язливих думок, що є ознаками ПТСР[17]. Забруднення довкілля внаслідок війни, зокрема викиди 11 тис. тонн нафтопродуктів у водойми та 67 млн тонн парникових газів у 2022 році, за даними Міндовкілля, погіршує здоров'я населення, викликаючи респіраторні захворювання через токсичні речовини, такі як сірчистий ангідрид (SO_2) і важкі метали, що осідають у ґрунтах і воді, створюючи ризик онкологічних і хронічних хвороб. Замінування 174 тис. км² території (30% України) становить смертельну небезпеку: за даними ДСНС, станом на жовтень 2023 року від мін постраждали 559 осіб, включаючи 68 дітей, а 261 людина загинула. Руйнування 1,619 медичних закладів, з яких 214 неможливо відновити, ускладнює доступ до медичної допомоги, що критично для лікування контузій, ПТСР і хронічних хвороб. Відновлення фізичного та психічного здоров'я українців вимагатиме багаторічних зусиль, включаючи розмінування, відновлення медичної інфраструктури, програми психологічної реабілітації для осіб з ПТСР і контузіями, а також міжнародну підтримку для подолання екологічних і соціальних наслідків війни[7,17].

Таблиця 3.5.1. Вплив воєнних дій на людину в Україні (2022–2023, оцінка)

Показник	Дані	Джерело
Загиблі цивільні	8,231 (включаючи 494 дитини)	ООН, лютий 2023
Поранені цивільні	13,734 (включаючи 979 дітей)	ООН, лютий 2023
Внутрішньо переміщені особи	4,851,119 (включаючи 22,306 дітей)	Мінсоцполітики, січень 2023
Біженці за кордоном	8,1 млн	ООН, лютий 2023
Постраждали від мін	559 поранених, 261 загиблий	ДСНС, жовтень 2023
Особи з депресією (ВПО)	53% (сангвініки), 78% (меланхоліки)	Дослідження ВПО, 2023
Діти з ПТСР симптомами	20% (нав'язливі думки), 50% (проблеми зі сном)	Опитування, 2023

3.6 Аналіз існуючих методик розрахунку збитків та їх недоліки

Аналіз існуючих методик розрахунку збитків в Україні, зокрема тих, що застосовуються для оцінки шкоди від воєнних дій, антропогенного впливу чи інших факторів, показує, що вони мають як сильні, так і слабкі сторони. Основні методики, які використовуються в Україні, базуються на нормативно-правових актах, зокрема постановах Кабінету Міністрів України, наказах профільних міністерств (Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів, Міністерства економіки, Фонду державного майна тощо) та інших регуляторних документах. Для аналізу методик визначення шкоди та збитків, завданих довкіллю унаслідок збройної агресії РФ, використано аналітичний метод SWOT-аналізу. Він надає можливість дізнатися про внутрішні сильні та слабкі сторони, а також про зовнішні можливості й загрози[39].

Таблиця 3.6.1 SWOT-аналіз

Позитивний вплив Strengths (сильні сторони)	Негативний вплив Weaknesses (слабкі сторони)
1	2
1. З'явилися методики, у яких визначено що фактором впливу є збройна агресія, країна-агресор 2. Є алгоритм розрахунків розміру шкоди та збитків для певних чинників, викликаних військовою агресією. 3. Передбачена індексація такс (наприклад, для обчислення розміру шкоди ПЗФ). 4. Є коефіцієнти, що враховують еколого-господарське значення території/акваторії, особливу природоохоронну цінність та ін.	1. Неузгодженість термінології, що має відношення до тематики розрахунків (наприклад, «надзвичайні ситуації», «надзвичайні ситуації воєнного характеру», «збройна агресія, «бойові дії», «окупація» та ін. 2. Не враховується комплексна шкода, завдана довкіллю, лише окремим компонентам у визначених випадках. Випадки, коли земельні ділянки можуть взагалі не підлягати рекультивації не розглядаються. 3. Організаційні: не прописаний механізм залучення спеціалізованих організацій, експертів; потреба у кваліфікованих кадрах, ресурсах для виїздів, застосуванні інструментально-лабораторного контролю. 4. Методологія, що базується на обліку кількості знищених/пошкоджених особин (об'єктів ЧКУ, дерев та ін.) є неприйнятною в умовах мінувань, великих площ територій, що зазнали впливу воєнних дій, або пройшов певний час від фактору впливу (наприклад, пожежі).
Opportunities (можливості)	Threats (загрози)
1. Можливість проводити розрахунки впливу війни на довкілля з квітня 2022 р. 2. Передбачена можливість застосування даних дистанційного зондування землі, але відсутні настанови щодо їх оформлення як доказової бази злочинів. 3. Спроба оформити справи для подання до міжнародних інстанцій щодо відшкодування завданої шкоди довкіллю унаслідок збройної агресії РФ, залучити Міжнародну робочу групу щодо екологічних наслідків війни відповідно до Рамкового документа, де визначені три пріоритети її роботи: максимально повна оцінка завданої довкіллю шкоди, пошук найкращої стратегії визначення та забезпечення відповідальності й відшкодування за ці злочини, а також рекомендацій щодо післявоєнного переходу України до «зеленої» економіки.	1. Різні концептуальні підходи в національних та міжнародних методиках: в Україні – відповідальність за порушення законодавства, розрахунок збитків і шкоди, в ЄС, США – відповідальність за запобігання та усунення шкоди довкіллю, обрахунок компенсаційних витрат на відновлення стану, втрат екосистемних послуг – це може бути неприйнятним у міжнародних судах для стягнення репарацій. 2. Неузгодженість національної термінології до міжнародної (різне розуміння в Україні і в ЄС понять «екологічна шкода», «екологічна відповідальність» і «екологічна відповідальність (зобов'язання) за відновлення». 3. Не встановлено порядок фіксації причинно-наслідкових зв'язків між діями агресора і заподіяною шкодою – впливає на якість доказової бази. 3. Потреба у проведенні якісних лабораторно-інструментальних досліджень для виявлення та підтвердження фактів завдання шкоди довкіллю, у т.ч. забруднюючих речовин від ракетних атак, обстрілів різними видами зброї. 4. Наявність/збереження даних щодо довоєнного стану довкілля, посилення значення результатів фонових моніторингу.

Отже, на основі даного SWOT-аналізу можна зробити наступний висновок:

Методики оцінки збитків в Україні мають сильні сторони, такі як наявність чітких методів оцінки шкоди від війни (зокрема, для земель, лісів, морських екосистем), досвід їх використання та можливість врахування еколого-ресурсного потенціалу. Вони також дозволяють проводити оцінку на основі експертних даних. Водночас методики мають суттєві слабкості: неуніфікованість, залежність від суб'єктивних експертних оцінок, складність оцінки опосередкованих збитків (наприклад, для Чорного моря чи підземних вод), а також недостатня адаптація до міжнародних стандартів.

Можливості для вдосконалення включають уніфікацію методик з 2022 року, переведення частини застарілих земель у власність ЗСУ, створення інструментів для оцінки воєнних збитків та залучення міжнародного досвіду. Проте загрози залишаються значними: ризик конкурентної шкоди через невідповідність методикам ЄС, неузгодженість національного законодавства з міжнародними нормами, потенційні збитки від атак на аграрний сектор та залежність від нестабільного фінансового стану після війни[38].

Для ефективного розвитку необхідно уніфікувати методики, адаптувати їх до міжнародних стандартів, зменшити суб'єктивність оцінок і врахувати сучасні виклики воєнного часу.

ВИСНОВОК

Повномасштабна війна, розв'язана Російською Федерацією проти України 24 лютого 2022 року, спричинила безпрецедентну екологічну та соціальну катастрофу, яка має глибокі та довгострокові наслідки для довкілля, біорізноманіття, водних і ґрунтових ресурсів, а також здоров'я населення. Аналіз впливу воєнних дій на різні компоненти екосистем і людське благополуччя, проведений у цьому дипломному проєкті, демонструє масштаби руйнувань і необхідність комплексних заходів для їхнього подолання. Забруднення атмосферного повітря, спричинене пожежами, вибухами, горінням нафтопродуктів і використанням військової техніки, призвело до викидів понад 67 мільйонів тонн токсичних речовин, включаючи дрібнодисперсний пил, оксиди азоту та сірки. Це погіршує якість повітря, викликає респіраторні захворювання та сприяє зміні клімату. Ґрунтові ресурси, зокрема унікальні чорноземи, зазнають механічного, фізичного та хімічного забруднення через рух техніки, детонацію боєприпасів і витіки нафтопродуктів, що унеможлиблює сільськогосподарське використання понад 2,5 мільйона гектарів земель. Водні ресурси України, включаючи річки, озера та підземні джерела, забруднені 300 тисячами тонн нафтопродуктів і важкими металами, а руйнування Каховської ГЕС спричинило екологічну катастрофу, знищивши водні екосистеми та залишивши 30 населених пунктів без водопостачання.

Біорізноманіття України перебуває під загрозою через знищення 4 мільйонів гектарів природних ландшафтів і заповідних територій, що призвело до загибелі 700 видів тварин і 800 видів рослин, багато з яких є червонокнижними. Порушення міграційних шляхів птахів і втрата оселищ, таких як Крива коса, загрожують стабільності екосистем і можуть потребувати десятиліть для відновлення. Здоров'я населення також серйозно постраждало: 25% українців страждають від психоемоційних розладів, таких як ПТСР і

депресія, а понад 100 тисяч осіб отримали контузії, які викликають фізичні та психологічні ускладнення, включаючи втрату слуху, пам'яті та когнітивні порушення.

Незважаючи на масштаби руйнувань, Україна демонструє активний підхід до моніторингу та пом'якшення наслідків війни. Державні ініціативи, такі як додаток «ЕкоЗагроза», разом із діяльністю громадських організацій, як Save Dnipro та Українська природоохоронна група, забезпечують фіксацію екологічних інцидентів і підтримку постраждалих. Міжнародна спільнота, включаючи UNEP, WWF, Канаду та Німеччину, надала понад 450 мільйонів доларів на програми з очищення територій, відновлення екосистем і реабілітацію населення. Проте відновлення потребує значних ресурсів: рекультивація земель коштує 5–20 тисяч доларів за гектар, очищення водойм – 50–100 тисяч доларів за км², а лікування складних травм – до 50 тисяч доларів на людину.

Для забезпечення сталого майбутнього України необхідні комплексні заходи: посилення екологічного законодавства, розширення природоохоронних територій, впровадження зелених технологій, а також розвиток програм психологічної та медичної реабілітації. Громадська участь, включаючи волонтерські ініціативи з відновлення природи та підтримки постраждалих, відіграє ключову роль у подоланні наслідків війни. Ці зусилля не лише допоможуть відновити довкілля та здоров'я населення, але й сприятимуть збереженню екологічної та культурної спадщини України для майбутніх поколінь.

Також декілька рекомендацій щодо вдосконалення методик для оцінки збитків:

1. Уніфікація методик: Розробити єдину методику для оцінки екологічних та економічних збитків, яка б враховувала як прямі, так і опосередковані втрати.

2. Оновлення нормативної бази: Переглянути застарілі методики для врахування сучасних економічних умов та технологій.
3. Покращення доступу до даних: Створити централізовану базу даних для збору та обробки інформації, необхідної для оцінки збитків, особливо в умовах воєнного стану.
4. Гармонізація з міжнародними стандартами: Адаптувати методики до вимог міжнародних судових інстанцій для полегшення відшкодування збитків.
5. Зменшення суб'єктивності: Розробити чіткіші критерії для експертних оцінок та ширше використовувати статистичні методи, такі як кореляційно-регресивний аналіз.
6. Автоматизація розрахунків: Впровадити програмне забезпечення для автоматизації оцінки збитків, що зменшить помилки та суб'єктивність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державна екологічна інспекція України. Дані про пошкодження очисних споруд (понад 600 одиниць) і забруднення річок важкими металами (2023–2024). Доступно за: <https://dei.gov.ua/>.
2. Державна служба України з надзвичайних ситуацій. Інформація про замінування територій (174 тис. км²) і оцінки вартості розмінування (37 млрд доларів) (2024–2025). Доступно за: <https://dsns.gov.ua/>.
3. Міністерство охорони здоров'я України. Статистика щодо психоемоційних розладів і контузій(2023–2024). Доступно за: <https://moz.gov.ua/>.
4. Державне агентство водних ресурсів України. Дані про моніторинг якості води та забруднення річок нафтопродуктами (2024). Доступно за: <https://davr.gov.ua/>.
5. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Звіти про екологічні наслідки війни, включаючи забруднення повітря, ґрунтів, водних ресурсів і втрати біорізноманіття (2022–2024). Доступно за: <https://mepr.gov.ua/>.
6. Програма ООН з навколишнього середовища (UNEP). Звіт про екологічні наслідки війни в Україні, включаючи забруднення ґрунтів (30% земель), втрати біорізноманіття (35% заповідних територій) і фінансування відновлення (2023–2024). Доступно за: <https://www.unep.org/>.
7. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ). Дані про вплив забруднення довкілля на здоров'я (4 млн смертей щороку від забруднення ґрунтів, 1,8 млн від води) і психоемоційні розлади (2023–2024). Доступно за: <https://www.who.int/>.

8. Всесвітній фонд дикої природи (WWF). Інформація про фінансування програм відновлення біорізноманіття (100 млн доларів) і втрати птахів (2024). Доступно за: <https://www.worldwildlife.org/>.
9. Ініціатива з обліку парникових газів у війні (IGGAW). Оцінка викидів CO₂ (120 млн тонн за 2022–2024) і кліматичної шкоди (42 млрд доларів). Доступно за: <https://ghg.war.ukraine.eco/>.
10. Save Dnipro. Дані про якість повітря (AQI 150–200 у прифронтових зонах) і мережу датчиків моніторингу (2023–2025). Доступно за: <https://www.savednipro.org/>.
11. EcoCity. Звіти про забруднення ґрунтів і вод нафтопродуктами (250 тис. тонн для ґрунтів, 300 тис. тонн для води) (2023–2024). Доступно за: <https://ecocity.org.ua/>.
12. Українська природоохоронна група. Дані про втрати біорізноманіття (700 видів тварин, 800 видів рослин) і пошкодження заповідних територій (2023–2024). Доступно за: <https://uncg.org.ua/>.
13. ЛУН Місто Air. Інформація про індекс якості повітря (AQI 20–50 у Києві) і станцію моніторингу (2024–2025). Доступно за: <https://air.lun.ua/>.
14. SaveEcoBot. Статистика про забруднення річок і повітря, а також оцінки викидів від нафтобаз (2023–2024). Доступно за: <https://saveecobot.com/>.
15. Дані про концентрацію PM_{2.5} у містах України (Київ, Харків, Запоріжжя) за 2022–2025 роки. Доступно за: <https://www.iqair.com/>.
16. Інформація про індекс якості повітря (AQI) у зонах бойових дій (145–160) (2024–2025). Доступно за: <https://www.aqi.in/>.
17. ScienceDirect. Наукові статті про вплив війни на біорізноманіття та психоемоційні розлади (ПТСР, контузії) (2022–2024). Доступно за: <https://www.sciencedirect.com/>.
18. Veteran Hub. Інформація про психологічну підтримку ветеранів і цивільних із ПТСР (2024). Доступно за: <https://veteranhub.com.ua/>.
19. Звіти про Каховську ГЕС. Оцінки екологічних і економічних збитків (5–7 млрд доларів) від руйнування греблі (2023). Доступно через новинні

- ресурси, такі як BBC та Reuters: <https://www.bbc.com/>,
<https://www.reuters.com/>.
20. Міжнародні новинні ресурси. Дані про фінансування відновлення від Канади (15 млн доларів для розмінування, 150 млн доларів для реабілітації), США, Німеччини та Польщі (2024). Доступно за: <https://www.un.org/>, <https://www.canada.ca/>.
21. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 бер. 2022 р. No 326 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text>.
22. Методика визначення розміру шкоди завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану : Наказ Міністерства довкілля та природних ресурсів України від 04 кв. 2022 р. No 167. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0406-22#Text>
23. Методика розрахунку неорганізованих викидів забруднюючих речовин або суміші таких речовин в атмосферне повітря внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій та/або під час дії воєнного стану та визначення розмірів завданої шкоди : Наказ Міністерства довкілля та природних ресурсів України від 13 кв. 2022 р. No 175. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0433-22#Text>.
24. Методика визначення збитків, заподіяних внаслідок забруднення та/або засмічення вод, самовільного користування водними ресурсами : Наказ Міністерства довкілля та природних ресурсів України від 21 лип. 2022 р. No 252. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0900-22#Text>.
25. Методика визначення збитків, заподіяних навколишньому природному середовищу в межах територіального моря, виключної морської (економічної) зони та внутрішніх морських вод України в Азовському та Чорному морях : Наказ Міністерства довкілля та природних ресурсів

- України від 19 сер. 2022 р. No 309. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1253-22#Text>.
- 26.Методика визначення розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами :Наказ Міністерства довкілля та природних ресурсів України від 15 вер. 2022 р. No 366. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1337-22#Text>.
- 27.Методика визначення шкоди та збитків, заподіяних лісовому фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації :Наказ Міністерства довкілля та природних ресурсів України від 05 жов. 2022 р. No 414. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1308-22#Text>.
- 28.Методика визначення шкоди та збитків, завданих територіям та об'єктам природно-заповідного фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації : Наказ Міністерства довкілля та природних ресурсів України від 13 жов. 2022 р. No 424. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1416-22/print>.
- 29.Методика визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства : Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України від 27 жов. 1997 р. No 171. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0285-98#Text>.
- 30.ДСТУ ГОСТ 17.4.3.01:2019 Загальні вимоги до відбирання проб ґрунту. <https://dbn.co.ua/load/normativy/dstu>.
- 31.Росія захопила в Україні території з корисними копалинами на 12,4 трлн доларів – WP БФ Сила Віри : веб-сайт URL:<https://www.slovoidilo.ua/2022/08/10/novyna/ekonomika/rosiya-zaxopyla-ukrayini-terytoriyi-korysnymy-kopalynamy-124-trln-dolariv-wp>.
- 32.Методика розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів : Наказ Міністерства охорони

- навколишнього природного середовища України 20 лип. 2009 р. No 389.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0767-09#Text>.
33. Заява Верховної Ради України Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків : Постанова Верховної Ради України від 21 кв. 2015 р. No 337-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/337-19#Text>.
34. Євген Стахів, Андрій Демиденко Екоцид: катастрофічні наслідки руйнування дамби Каховського водосховища. Вокс Україна : веб-сайт. URL: <https://voxukraine.org/ekotsyd-katastrofichni-naslidky-rujnuvannya-damby-kahovskogo-vodoshovyshha>.
35. Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування збитків, заподіяних внаслідок забруднення із суден, кораблів та інших плавучих засобів територіальних і внутрішніх морських вод України : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 лип. 1995 р. No 484. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/484-95-%D0%BF#Text>.
36. Міжнародна конвенція по запобіганню забрудненню із суден 1973 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896_009#Text.
37. Про затвердження спеціальних такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 тр. 2022 No 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/575-2022-%D0%BF#Text>.
38. Методика Habitat Equivalence Assessment для нарахування компенсаційних витрат на відновлення: загальний огляд. URL: http://epl.org.ua/wp-content/uploads/2022/05/Metodyka-Habitat-Equivalence_fin.pdf.
39. SWOT-аналіз: що це таке та приклади використання: стаття. URL: <https://wedex.com.ua/blog/swot-analiz-shho-tse-take-ta-prikladi-vikoristannya/>.
40. Як вторгнення Росії впливає на Україну. URL: <https://osvita.nakypilo.ua/yak-viyna-vplyvaye-na-dovkillya-ukrayiny>.

ДОДАТКИ

Додаток 1

УДК 504.054:574.3

ВПЛИВ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ НА БІОСФЕРУ

Островська А. Ю.

Науковий керівник д. б. н., професор Дунаєвська О. Ф.

Поліський національний університет

Вплив військових дій на біосферу є серйозною проблемою, яка має широкий спектр негативних наслідків. Наслідки цих дій спричиняють шкідливий вплив на екосистеми та здоров'я людей. Тому важливо вживати заходи для запобігання військових конфліктів та мінімізації їх впливу на довкілля, а також проводити реабілітаційні заходи після завершення конфліктів для відновлення людини, природних ресурсів та екологічного балансу.

24 лютого 2022 року оголошено воєнний стан за Указом Президента України з причини нападу росії на Україну [1]. Воєнні дії призвели і продовжують приносити значну шкоду як населенню, так і навколишньому середовищу нашої країни.

Масовані артилерійські та ракетні обстріли російськими окупантами підприємств, об'єктів критичної інфраструктури, хімічних заводів призводять не лише до їх руйнування, але й до потрапляння токсичних токсичних сполук у водні ресурси, атмосферне повітря, ґрунт. Вибухи викликають загибель тварин, поранення, стрес та переміщення до інших територій [2]. Воєнні операції відбуваються на території Чорного та Азовського морів, цілеспрямовані обстріли водогонів, водонасосних станцій, водоочисних споруд та каналів. Пошкодження та руйнація цих об'єктів позбавляє людей доступу до питної води [3]. Воєнні дії супроводжуються маневруванням бойової техніки, будівництвом фортифікаційних споруд, замінуванням

території, що знищує вщент рослинність, ущільнює ґрунт та робить його непридатним для сільськогосподарського використання [4].

Війна призводить не тільки до забруднення та знищення нашого довкілля, а ще й до багатьох втрат, поранень, розладів і т.д. серед населення країни. Військові дії спричиняють тяжкі травми, серед яких контузія є однією з найбільш поширених та складних, що потребує спеціалізованої медичної допомоги та подальшої реабілітації. Контузія може з'явитися від ударної хвилі вибуху, або удару людини об тверду поверхню. В таких випадках діагностується струс головного мозку, пошкодження внутрішніх органів, можливо й з кровотечами, травми барабанної перетинки. Основною причиною появи контузії є травматичний вплив ззовні на організм людини. Такий вплив може бути наслідком досить великого удару, вибухової хвилі, різких змін атмосферного тиску і ін.[5].

Список використаної літератури

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 трав. 2015 р. № 2024-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 16.04.2024).
2. Природа та війна: як російська агресія вплинула на довкілля. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/11/08/infografika/suspilstvo/pryroda-ta-vijna-yak-rosijska-ahresiya-vplynula-dovkillya> (дата звернення: 16.04.2024).
3. Довкілля — мовчазна жертва війни: як російська армія вчиняє екологічні злочини. URL: https://lb.ua/blog/dmytro_lubinets/581276_dovkillya_movchazna_z_hertva_viyni_yak.html#Text (дата звернення 16.04.2024).
4. Вплив війни на навколишнє середовище. URL: <https://rubryka.com/blog/impact-war-ecology#Text> (дата звернення: 16.04.2024).
5. Контузія: що потрібно знати про цей "невидимий" наслідок війни. URL: <https://www.yfua.org/post/kontuziia-shcho-potribno-znaty-pro-tsei-nevydymyi-naslidok-viiny> (дата звернення 16.04.2024).

УДК 355.4:574:57.04

КЛІМАТИЧНІ НАСЛІДКИ ВІЙНИ: ВПЛИВ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ НА ГЛОБАЛЬНЕ ПОТЕПЛІННЯ ТА ЕКОСИСТЕМИ

Островська А.Ю., студентка*, Поліський національний університет,
м. Житомир

Повномасштабне вторгнення військ російської федерації на територію України, призвело до численних катастрофічних наслідків для всіх складових довкілля. Збройні конфлікти спричиняють значні кліматичні наслідки, виступаючи додатковим фактором глобального потепління та деградації екосистем. Військові дії супроводжуються масштабними викидами парникових газів через використання техніки, руйнування промислових об'єктів та інфраструктури [1].

Крім того, деградація природних середовищ, таких як ліси та водні ресурси, підсилює кліматичну кризу, обмежуючи здатність екосистем поглинати вуглекислий газ. Через зростання парникових газів посилюються теплові хвилі, урагани та паводки, що загрожує як природним екосистемам, так і людським спільнотам. Через викиди від військових дій підвищується глобальна температура, це може призводити до поширення пустель. Відновлення природних територій після конфліктів може тривати десятиліттями. Це загрожує втратами біорізноманіття та зниженням стійкості до кліматичних змін [2].

Ці процеси ставлять під загрозу досягнення цілей Паризької угоди та вимагають нових стратегій інтеграції екологічних аспектів у політику безпеки.[3] Згідно з дослідженнями, війна в Україні спричинила масштабні викиди вуглекислого газу через руйнування інфраструктури, спалювання

нафтобаз і лісові пожежі. За оцінками, лише за перші місяці конфлікту рівень викидів зріс на десятки мільйонів тон CO₂ [4].

Сільське та лісове господарство зазнають значних збитків та негативного впливу через пожежі, замінування території, забруднення хімічними, радіоактивними речовинами, важкими металами тощо [5]. Наказами Міністерства довкілля та природних ресурсів України затверджені методики визначення шкоди і збитків, завданих Україні внаслідок воєнної агресії РФ, але, на жаль, підрахувати в повній мірі їх неможливо із-за відсутності системного моніторингу порушень.

Війна, хоча й залишається локальною подією, має глобальний вплив на клімат. Для того, щоб уникнути подальших негативних змін, необхідно негайно розробляти політику зменшення її наслідків та вкладати ресурси у сталий розвиток після завершення конфліктів. Невідкладним є й впровадження заходів із мінімізації впливу конфліктів на довкілля та відновлення екосистем, зокрема шляхом посилення міжнародного співробітництва [6].

Літературні джерела

1. Природа та війна: як російська агресія вплинула на довкілля. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/11/08/infografika/suspilstvo/pryroda-ta-vijna-yak-rosijska-ahresiya-vplynula-dovkillya> (дата звернення: 28.11.2024).
2. Національний інститут стратегічних досліджень. Як війна впливає на клімат? URL: <https://rubryka.com/article/war-and-climate-change/> (дата звернення: 28.11.2024).
3. Паризька кліматична угода: Закон України від 12 трав. 2015 р. № 2024-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_161 (дата звернення: 28.11.2024).

3. Вплив російської збройної агресії на зміну клімату. URL:
<https://niss.gov.ua/doslidzhennya/natsionalna-bezpeka/vplyv-rosiyskoyi-zbroynoyi-ahresiyi-na-zminu-klimatu> (дата звернення 28.11.2024).

